

VATAN KURTARAN ŞABAN (1989) HALDUN TANER (1915 – 1986)

Genel Bakış

Taner, diğer oyunlarından farklı bir biçimde kaleme almış olduğu *Vatan Kurtaran Şaban* adlı tiyatro piyesini 1965 yılında kaleme almıştır. Eser ilk defa 1 Ekim 1967 tarihinde Arif Erkin'in müziği ve Çetin İpekkaya'nın sahne düzeniyle dört yüz kırk dokuz kez seyirciye sunulmuştur. Daha sonra 1989 yılında Bilgi Yayınevi tarafından kitap halinde yayımlanmıştır. Türk tiyatro tarihindeki ilk kabare türü örneklerinden biri olan eserde Taner, "göstermecî" ve "açık biçim" gibi daha önceden uyguladığı yöntemleri bu eserinde de kullanmaya devam etmiştir. Ayşegül Yücel, eserin muhtevasıyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "Vatan Kurtaran Şaban'da Türkiye'nin 27 Mayıs'tan sonra yaşadığı «koalisyon» dönemi dile getirilir. Koalisyonda yer alan partilerin çeşitli görüşlerinin kültür ve sanat politikası içinde yansıtılma işlemini sergileyen oyunda, «tapu - kadaströ müdiranından» Şaban, Vicdani'yi çok andıran «silik» memur kişiliğini, «kültür müsteşarlığı» görevine getirilince «aslan» kesilerek aşan, «kurnazca» uygulamalarla büyüklerine yaranmaya çalışan kusursuz bir «çarıklı erkâniharp» kişiliği sergiler (Yüksel, 1986, s. 153)". Toplamda iki perde ve on sekiz tabloda oluşan piyeste, koalisyon dönemiyle birlikte oluşan devletin siyasi anlayışının kültür-sanat faaliyetlerindeki izdüşümleri fars ve epik biçimin uygulamalarından faydalanılarak toplumda yaşanan gerçekler güldürü biçiminde izleyicinin/okuyucunun gözleri önüne serilir. "Epik tiyatroyun sorgulayıcı tavrıyla örtüşen kabare tiyatrosu Haldun Taner'in Türk Tiyatrosuna ektiği bir tohumdur. Tohumun filizlenip ağaç haline dönüşmesi Ahmet Gülhan, Metin Akpınar ve Zeki Alasya gibi üç güçlü ismin çabalarıyla olmuştur. Kabare tiyatrosu asıl olarak sınıfsız bir toplum anlayışı içinde şekillenen, içerisinde düzene karşı çıkış ve sistem eleştirisi olan, seyirciyi gözlemleyici durumdan katılımcı duruma geçiren, kelimenin söyleyemediğini şarkıyla, şarkının söyleyemediğini kelimeyle söyleyen, yaratıcılık, zeka ve ince mizahla yoğrulmuş bir türdür. Viyana'da okurken kabare tiyatrolarına gitmeye başlayan Haldun Taner, bu türün bir toplum için ne kadar önemli olduğunu o zamanlarda fark etmiş ve bu türü kendi mizacıyla birleştirmiştir" (Tülü, 2017, s. 124). Eserin başında yer alan "Yazarın Önsözü" adlı bölümde Taner, eseriyle ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: "Vatan Kurtaran Şaban'ı 1965'te yazdım. İlk olarak 1967 Ekiminde oynandı. Deveküşü Kabare Tiyatrosu'nun kuruluşuna, kabare türünün Türkiye'de sevilip yerleşmesine neden oldu. O günden bugüne tam on yıl geçmiş. Vatan Kurtaran Şaban hala güncelliğini, geçerliğini sürdürüyor" (Taner, 2016, s. 7).

Özet

Tapu - Kadaströ Müdiranında görev yapan Şaban Bey, Kuğu Kuşu Balesi adlı gösteriye gitmesi üzerine devlet yetkilileri tarafından Kültür-Sanat Müsteşarlığına atanır. Başlangıçta oldukça silik bir tipleme olan Şaban Bey, edinmiş olduğu yetkinin getirdiği güçle cesaret bulur. Müsteşar olarak göreve başlamasının ardından yaptığı ilk icraat, pişpirik arkadaşı olan Mısta Bey'i yardımcı olarak tayin etmesi olur. Çağdaş sanat ve kültür alanında neredeyse hiçbir malumatı olmayan Şaban Bey, Mısta Bey'le birlikte sanat faaliyetlerinin yürütüldüğü yerleri tebdili kıyafetle sırayla teftiş etmeye karar verir. Mevcut siyasi erkin güdümünde yeni islahatlar yapmakta kararlı olan Şaban Bey Sanayii Nefise Mektebini, plakçıları, kitapçıları, konservatuarı, Devlet Tiyatrolarını, TRT'yi, Yeşilçam'ı ve tarihi yerleri ziyaret eder. Oldukça gelenekçi, muhafazakar, tutucu ve gerici bir dünya görüşüne sahip olan Şaban Bey, çağdaş sanat türlerini ve sanatçıları eleştirir. Çıplak insan figürlerinin bulunduğu tabloların mahrem yerlerinin örtülmesini emreder. Modellik yapan çıplak kadınları zındık olmakla suçlar ve sanatçıların kişisel temizlikten bihaber olduklarını fark eder. Plakçılarda ve kitapçılarda batılı düşünürlerin ve sanatçıların eserlerinin satılmasına karşı çıkar ve eski müelliflerin savunuculuğunu yapar. Öz Türkçe konuşmaya gayret eden aydınları anlamakta zorlanır ve Osmanlı Türkçesinin anlam ve ahenk açısından daha zengin olduğunu iddia eder. Aslında Şaban Bey'in, sanat ve kültür alanındaki bilgi birikimi oldukça zayıftır. Bundan dolayı çoğu zaman anlamını bilmediği sanatsal kavramları gelişigüzel bir biçimde kullanır. Mevcut siyasi iktidarın ilericiliğe, solculuğu, özgürlüğe ve çağdaşlaşmaya karşı olduğunu bildiği için sanat alanındaki bütün icraatlarını bu doğrultuda

gerçekleştirmeye karar verir. Fakat Şaban Bey, eylemleri ve söylemleriyle oldukça gülünç durumlara düşer. Millet'in kültürel ve geleneksel olarak çürüdüğünü düşünen Şaban Bey, Mısta Bey'le birlikte yaptığı teftişler sonucunda GAK toplantısı sırasında yapmayı planladığı ıslahatları sıralar. Bu ıslahatlara göre; çıplak insan motiflerinin mahrem yerleri örtülecek, solculukla ilgili kitaplar için kütüphanelerde tehlikeli kitaplar adlı bir kitaplık oluşturulacak, Rus plakları toplatılacak, tek tanrı inancına zarar veren Yunan mitolojisi okul müfredatlarından kaldırılacak, birçok özgürlükçü düşünür çeşitli suçlarla itham edilecek, Bizans mozaiklerinin üstü sıvayla kapatılacak ve onların yerine İslami motifler yerleştirilecek ve Sünni Müslüman olan sanatçılara çeşitli kurumlarda yöneticilik görevi verilecektir. Şaban Bey, siyasi iktidarın kendisinden istediği her şeyi yerine getirmiştir. Fakat bir süre sonra bürokratlar, vekiller ve yöneticiler onun aleyhinde dedikodular çıkarmaya başlarlar. Şaban Bey'in solcu olduğu, sanatı sevdiği, Rus votkası içtiği, kadınlarla birlikte olduğu ve yeterince tutucu olmadığı konuşulur. Bu dedikoduların ardından kısa bir süre sonra Şaban Bey müsteşarlık görevinden alınır.

Kişiler

Şaban Bey İsfendiyar oğlu Şaban Bey, Tapu kadastro müdiranında kalemi mahsus müdürü olarak görev yaparken hiç beklemediği bir zamanda Kuğu Kuşu Balesi'ni izlediği için kültür ve sanat müsteşarlığına atanır. Çağdaş sanat türleri hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmayan karakter bu teklifi geri çevirmek istese de görevi kabul etmekten başka bir çaresi kalmaz. Göreve geldiği günden itibaren koalisyon hükümetinin ideolojisi ve siyaset programı çerçevesinde kültür ve sanat alanlarında çeşitli ıslahatlar yapmaya başlar. Muhafazakar ve sağcı politikalara sadık olduğu için çağdaş sanat hakkındaki görüşleri ve eylemleriyle oldukça gülünç durumlara düşer.

Mısta Bey Emekli sandığında muhasip olarak çalışan Mısta Bey, Şaban Bey'in isteği üzerine müsteşar yardımcısı olur. "Nasıl varsa Don Kişot'un bir Sanşo Pançosu Nasıl edemezse Göthe Eckermansız Nasıl kavuklu pişekârsız olamazsa Her büyük işe girenin Olacak ille bir sağ kolu Sağ bacağı Yardakçısı Kâtibi (...)" (Taner, 2016, s. 16). Bahçelievler'de yaşayan karakter, Şaban Bey'in pişpirik arkadaşıdır. Mısta Bey'in, tıpkı Şaban Bey karakterinde olduğu gibi, çağdaş sanat türleriyle ilgili neredeyse hiçbir malumatı yoktur. "Mısta Bey Domates fidesi Hıyar tohumundan başka Şeylerden de anlar Hatta Mısta Beyin Kalem tutmuşluğu Mürekkep yalamışlığı da var Gerçi okumasa da Behiye Aksoy Aruz üzre kaleme aldığı İki firaklı güftesi bile var Yani kültürden az buçuk çakar" (Taner, 2016, s. 16). Oyundaki en önemli işlevi; Şaban Bey'in yardakçılığını yapmaktır.

Şansonlar (Koro) "Taner, şanson ile oyunun öyküsel yanını göstererek girer oyuna. Şanson aynı zamanda seyircileri bilgilendiren bir anlatıcı görevi görür, müzik ve anlatıcının birleşimiyle ortaya epizotik bir anlatım çıkar. (...) Yani dolaysız olarak şanson ile seyirciye doğrudan bilgi aktarımı sağlanır ve epik tiyatrunun önemli tekniklerinden biri olan 'dördüncü duvar' yıkılır. Yabancılaştırma, epizotik anlatım, anlatıcı ve müzik hepsi bir bütünün parçalarıdır" (Tülü, 2017, s. 68-72). Oyunda geçen olayları ve karakterleri okuyuculara/izleyicilere sunan oyun dışı anlatıcı, bir nevi yazarın sözcülüğünü yapmaktadır. Oyunda sunulan gerçeklikten ziyade oyunu izleyen seyircilerin dünyasının bir parçasıdır. İki perdede de yer alan karakterleri kendi bakış açısıyla seyircilere sunar. Oyunu oluşturan tabloların geçtiği dönemler ve oyuncuların neler yaptığı hakkında bilgiler verir. Seyirciyle/okuyucuyla direk diyalog kurmaz. Fakat monologlarıyla eserde gelişen olaylarla ilgili aydınlatıcı bilgiler verir ve iletinin sunulmasında başrol oynar.

Oyunda rol oynayan diğer karakterlerin isimleri şunlardır: Ceylan, Kutbettin Bey, Ressay, Kız, Eleştirmen, Plakçı, Adam, Kitapçı, Oğlan, Genç Kız, Soprano, Koloratur, Müdür, Kemancı, Koro Şefi, Piyanist, Yeğen, Umum Müdürü, Adam (Devlet Tiyatrosu), Bir Adam, G.S., 1. Ses, 2. Ses, 1. Genç, 2. Genç, İsmail, TRT Müdürü, Müdür (TRT), 1. Aday, 2. Aday, 1. Aktör, 2. Aktör, Aktör, Prodüktör, Rejisör, Çirkin Kral, 2. Prodüktör, Kameraman, Bir Alacaklı, Belma, 2. Rejisör, Teypde Kadın Sesi, Oğlan, Ev Sahibi, Hademe, 1. Üye, 2. Üye, Üyeler Korosu, 3. Üye, Naci, Tiyatro Müdürü, Kütüphane Müdürü, Orkestra Şefi ve Müze Müdürü.

Öykü

Şaban Bey'in Kültür-Sanat Müsteşarı Olması Giriş Şansonu adlı tabloda, İsfendiyar oğlu Şaban Bey'in hayatını belirleyen kader ağalarının nasıl örüldüğü üzerinde durulur. Tapu Kadastro müdiranından olan Şaban Bey, hastalanan komşusunun biletiyle Kuğu Kuşu Balesi'ni izlemeye gider. Gösteri sırasında fuayede, Başbakanlık özel kaleminden Kutbettin Bey'le karşılaşır. Olayın yaşandığı dönemlerde devlet yeni bir kültür bakanı aramaktadır. Bakanlık görevi için; hafızı kutup Süleymaniye

kütüphanesi ve İslam tarihi müderrisi düşünülür. Fakat söz konusu edilen kişilere bakanlıklarda başka görevler verilir. Devlet içinde kültürel alanda kendini geliştirmiş bir insan bulmakta zorluk çekilir. En sonunda Şaban Bey, sanat ve kültür müsteşarı olarak işe alınır. Kendisi pozisyonun gerektirdiği niteliklere sahip olmadığını söylese de Şaban Bey'e, devletin önemli kademelerinde yer alan hiç kimsenin yaptığı işten anlamadığı söylenir. Zira ördek gölü balesine gitmiş olan biri olarak kültürel faaliyetlerle oldukça ilgili olduğuna karar verilir. İlk iş olarak Şaban Bey, kalemi mahsus müdürü olarak pişpirik arkadaşı Mısta Bey'i alır. Asıl işi emekli sandığında muhasıplıktır.

Şaban Bey'in Sanat Camiasını Teftiş Etmeye Karar Vermesi Şaban Beyin Planı adlı tabloda ikili, müsteşarlık odasına yerleşirler. Devletin kendilerine önemli bir vazife vermiş olduğunu düşünürler ve halkı ecnebi kültüründen kurtarmanın yapılacak ilk iş olması gerektiğine karar verirler. Geleceğin kültür neferlerini yetiştirmek en büyük amaçlarıdır. Fakat Şaban Bey ve Mısta Bey, sanatsal alanlarla ilgili neredeyse hiçbir malumata sahip değildirler. Mısta Bey hayatı boyunca hiç okumamış ve Şaban Bey de birkaç yazarın birkaç eserinden başka bir şey bilmemektedir. Şaban Bey Mısta Bey'e planını anlatır. Yıllık izinlerini alarak tebdili kıyafetle çeşitli sanatların icra edildiği mekanları ziyaret edecek olan karakterler, sanat faaliyetlerinin mevzuata uygun yürütülüp yürütülmediğini kontrol edeceklerdir. Yapılacak teftişler sonunda alınan notlardan yola çıkarak yeni bir ıslahat programı hazırlanacaktır. Şaban Bey sanat camiasında bulunan insanları merak eder ve ilk olarak Sanayii Nefise Mektebi'ne gidilmesine karar verilir.

Şaban Bey'in Resim Sanatıyla İlgili Görüşleri İkili, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki bir fakülteye gelirler. İki karakter Venüs heykelinin çıplak olmasını ve kollarının olmamasını yadırgarlar. Şaban Bey, bu heykellerden bütün okullara koydurmayı düşünür. Zira bu sayede çocukların artık tırnaklarını yemeyeceklerini, yemeleri durumunda Venüs gibi olacaklarının söyleneceğini söyler. Şaban Bey, non figürat çalışmalar yapan bir ressamı izlemektedir fakat gördüklerinden hiçbir şey anlamamaktadır. Şaban Bey dokunduğu çıplak kadının heykel olduğunu sanır fakat aslında dokunduğu canlı bir mankidir. Şaban Bey kıza üstüne bir şeyler giymesini söyler ve onu gönderir. Şaban Bey, çıplak heykellerin mahrem yerlerinin peştamalle örtülmesini önerir. Ardından Mısta Bey'den, çıplak insanların olduğu tabloların en yakın zamanda kaldırılmasını not etmesini ister. Modellik yapan Kız, Şaban Bey'e Ressam'ın "İçimdeki Kaos" adlı tablosunu gösterir. İkili "kaos" kelimesini "kavanoz" olarak anlarlar. Şaban Bey, tabloda neden bolca kırmızı rengin kullanıldığını sorgular. Resimdeki kırmızı renkten yola çıkarak Sosyalizm propagandası yapıldığını söyler ve bazı figürleri Kızıl Meydan'la Kremlin'in kulesine benzetir. Şaban Bey'e Ressam'a; fotoğraf gibi resim yapmasını söyler ve başvekilin Keban Barajı'na temel atarken bir tablosunu yapmasını önerir. Ressam, çalışmasını Şaban Bey'e hediye eder. Fakat ardından Şaban Bey'den, estetik boyutlarını görebilmek için yüz lira ister ve hemen ardından paranın kendisinde kalmasını rica eder. Böylece Ressam Şaban Bey'den tablonun parasını almış olur. Eleştirmen, Ressam'ın tablosuyla ilgili anlaşılmayan kavramlar kullanarak güzellikler yapar. Şaban Bey'le Mısta Bey, onun söylediklerinden hiçbir şey anlamazlar. Zira sanatçılar da yaptıkları işi aşırı abartmaktadırlar ve hayal aleminde yaşamaktadırlar.

Şaban Bey'in Müzikle İlgili Görüşleri Ardından ikili plakçı dükkanına gelir. Şaban Bey Plakçı'ya iç açıcı bir plak koymasını söyler. Hemen ardından alkış sesi olan bir plağın koyulmasını söyler. Zira nutuk provaları sırasında moral vermesi için alkış sesi olan plağa ihtiyacı vardır. Şaban Bey, dükkanın içinde alkış sesleri eşliğinde nutuk provasını yapmaya başlar. Ardından Şaban Bey Plakçı'ya halkın ruhçu plaklara ihtiyacı olduğunu söyler. Plakçı Şaban Bey'e Ruhi Su'yu önerir. Şaban Bey Plakçı'ya şiddetle karşı çıkar. Şaban Bey Plakçı'nın uzun zamandır bu işle uğraştığını anlar ve halkın en çok tercih ettiği plakları sorar. Plakçı Şaban Bey'e döneme göre ilginin değiştiğini söyler. Kırım Harbi yıllarında "Sivastopol önünde yatan gemiler", Balkan Harbi sırasında "Vatan Bizim Canımız", İstiklal Savaşı'nda "İzmir Marşı", İsmet Paşa döneminde "Onuncu Yıl Marşı", Menderes devrinde "Hatırla Sevgilim", daha sonra "Plevne Marşı" ve son olarak Kurucu Meclis Milli Birlik döneminde "Harbiye Marşı"nın oldukça popüler olduklarını söyler. Wagner'in plağını alan Şaban Bey, resimdeki bereden yola çıkarak Wagner'in Orta Asyalı olduğunu düşünür. Ardından Kürklü Adam dükkana giriş yapar. Kürklü Adam; Beethoven'ın Üçlü Konçertosu'nu, Hendelin'in "si diyaz piyano konçertosu" ve Don Garlos'un operasını ister. Şaban Bey Kürklü Adam'ın müzik bilgisine gıpta eder. Fakat Kürklü Adam isimlerini verdiği plakları evlerine gelen misafirlere hava atmak için almaktadır. Raflarda Rus bestekarların plaklarını gören Şaban Bey, komünistlerin onların aracılığıyla casusluk yapabileceklerini düşünerek polislerin plaklarını dinlemelerini ister.

Şaban Bey'in Kitaplar Hakkındaki Görüşleri Ankara Caddesi'nde matbaacılar ve kitapçılar bulunmaktadır. Kitapçı raflarında Kısas-ı Embiya'dan Karl Marks'ın eserlerine kadar birçok kitap

bulunmaktadır. Mukaddesatçı kişiliğe sahip olan Şaban Bey bir kitapçıya girer. Şaban Bey Kitapçı'ya Maarif Vekaleti Klasiklerinin olup olmadığını sorar. Kitapçı Şaban Bey'e; Müslüman mahallesinde salyangoz satılmayacağını söyler. Şaban Bey Kitapçı'nın vermiş olduğu cevaptan oldukça memnun olur. Kitapçı'ya en çok satan kitapların hangileri olduğu sorulur. Kitapçı, Risale-i Nur'un en çok satan kitap olduğunu söyler. Şaban Bey'e göre; aşağı yukarı her kitapçı aynı cevabı vermektedir. Ardından kitapçıya Oğlan'la Kız girerler. İkisi de Sartre'in eserlerini aramaktadırlar. Fakat kitapçıda onun eserleri bulunmamaktadır. Kız'la Oğlan kısa sürede samimi olurlar ve birbirlerine nerede yatacaklarını sorarlar. Kız Oğlan'ın evine gidecektir. Zira Oğlan'ın evinde duş bulunmaktadır. Şaban Bey, görmüş olduğu manzara karşısında yeni nesle yerli düşünürleri ve sanatçıları kabul ettiremeyeceğini anlar. Ona göre yeni nesil tamamen batı özentisidir. Bundan dolayı garp düşünürlerinin Müslüman müelliflerini ve kültürünü öven sözleriyle gençleri etkilemeye karar verir. Örneğin; Goethe'yle Evliya Çelebi'nin dost olduklarını anlatan ve Goethe'nin İslam'ı övdüğü kitaplar yayımlanmalıdır. Ye ye ye müziğinin kaynağı da Şaban Bey'e göre Tevfik Fikret'tir. Onun Han-ı Yağma adlı şiiri bu müzik türünün ilk örneğidir.

Şaban Bey'in Konservatuvarda Yaşadıkları Müzik hakkında Bahriye Mızıkası, Mehter marşları, ve Darülaalim-i Musiki'den başka hiçbir şey bilmeyen Şaban Bey, Bülent Tarcan'ın ve Faruk Yener'in eserlerini okuyarak üç ayda batı klasik müziğini öğrenmeye çalışmıştır. Bir sonraki ziyaret konservatuvardır. Şaban Bey Mista Bey'e batı müziğiyle ilgili bazı terimler hakkında bilgi vermeye çalışır. Koloratur sopranoluk yapan Soprano, Cumhuriyet Bayramı müsamesesinde Madam Butterfly'ı okuyacaktır. Şaban Bey ondan Estergon Kalesi'nin okunmasını ister. Müsamereye davet edilen başvekil, protokolde oturmak yerine en ön sıralarda oturmayı tercih etmiştir. Zira bu sayede halkın arkasında olduğunu hissettiğini söylemiştir. Kuğu Kuşu Balesi'ndeki koroda yer alan Ceylan Şaban Bey'e, On Dokuz Mayıs kızlarının şortlarının kısa bulunduğu için meclise pornografik önerge verildiğini söyler. Şaban Bey iddiayı yalanlar ve Ceylan'a istediği yerini açabileceğini söyler. Ardından Şaban Bey Kemancı'ya; Beethoven'ın mi bemol Kuerteti'ni çalıp çalamadığını sorar. Kemancı, söz konusu edilen bestenin üç kemancıyla çalınabileceğini söyler. Müzik hakkında hiçbir bilgisi olmayan Mista Bey Kemancı'ya, kemandan "haçça hanım" sesi çıkarıp çıkaramadığını sorar. Ardından Koro Şefi gelir ve çalınacak olan bestenin notalarını okumaya başlar. Sol notasının defalarca tekrar edildiğini duyan Şaban Bey, konservatuvarda komünizm propagandası yapıldığını ve 142. maddeyi işleme koyacağını söyler. Sol notasının adı sağ olarak değiştirilir. Böylece Şaban Bey; yerli bir müzik sistemi inşa etmiş olur.

Şaban Bey'in Ceylan'a İlişi Duyması Diğer tabloda Şaban Bey ile Mista Bey ikilisi müsteşarlık odasında görülürler. Şaban Bey Mista Bey'e; kültür ve sanat müsteşarı olduğu günden itibaren daha duyarlı bir karaktere dönüştüğünü söyler. Şaban Bey, mesai saatleri dışında kendi istediği gibi davranmak, istediği şeyleri yapmak istediğini söyler. Şaban Bey, Mista Bey'e derdini açmaya karar verir. Kuğu Kuşu Balesi'ndeki koroda yer alan Ceylan, Şaban Bey'e mektup yazmıştır. Şaban Bey Mista Bey'e mektubu okutur. Ceylan, mezun olan arkadaşları 1500 lira maaşla çalışırken kendisi hala stajyer olarak görev yapmaktadır. Düzenlenen gösterilerden harcırah da alamamıştır. Dolayısıyla Ceylan Şaban Bey'den burs istemektedir. Mista Bey'e mektubu okutan Şaban Bey, kendisine bir aşk mektubu yazılmış gibi davranmaktadır. Ceylan'ın yazım biçiminden hareket ederek çeşitli yorumlar yapar. Şaban Bey, Fransız Kültür Ateşesiyle görüşerek Ceylan'a burs verilmesini ister. Ceylan'ın altı ay Paris'te eğitim almasını rica eder. Fransızca bilgisi ve telaffuzu oldukça kötü ve gülünçtür.

Edebiyatın Amacının Tartışılması Edebiyat Edepli Olmak Gerek adlı tabloda; Yeğen ile Şaban Bey, toplum içindeki fikir ayrılıklarının kavram kargaşasından meydana geldiğini tartışırlar. Şaban Bey Yeğen'i aydın olmakla suçlar. Zira yeni aydınlar, eski dili reddederek öz Türkçe adı altında dilde sadeleşmeye gitmişlerdir. Fakat Şaban Bey gibi Osmanlı Türkçesini kullanmayı seven kişiler bu dili benimsemezler. Yeğen yeni lisanı savunurken Şaban Bey Osmanlı Türkçesinin anlam zenginliğini ve ahenk üstünlüğünü kanıtlamaya çalışır. Bir dizi Arapça ve Farsça kelimeler sıralayan Şaban Bey'i Yeğen anlayamaz. Zira Şaban Bey de söylediği kelimelerin bazılarının anlamlarını bilmemektedir. Şaban Bey Yeğen'e aydın olduğunu ve aydın olmanın Komünistlikten bile kötü olduğunu söyler. Şaban Bey Mista Bey'e "Aydınlıktan nasıl korunulur" adlı bir broşür yazdırıp dağıtmasını söyler. Yeğen Şaban Bey'in gerici düşüncelerine karşı çıkar. Şaban Bey'se Yeğen'e; aydın gibi konuşmayı bırakmasını ve halk şairleriyle ilişkisini kesmesini söyler. Bu sırada Halk Şairi sahneye girer ve Aşık Veysel Şatıroğlu'nun Çarık-Mes Konuşması adlı şiirini okur. Buna karşın Şaban Bey, Tevfik Fikret'in Baharı Teranedar adlı şiirini okur. Yeğen edebiyatın toplum için yapılması gerektiğini savunurken Şaban Bey edebiyatın sanat için yapılması gerektiğini savunur.

Şaban Bey'in Devlet Tiyatrosu'nu Ziyaret Etmesi Tiyatro sanatı her ne kadar neredeyse insanlık tarihi kadar eski olsa da Şaban Bey'in bu sanat dalıyla ilgili bilgisi Kuğu Kuşu Balesi ve Kiss Me Kate'den ibarettir. Teftiş edilecek yeni yer Devlet Tiyatrosu'dur. Tiyatrodaki keşmekeşlikten oyuncuların grev yaptıklarını sanan Şaban Bey'e Mista Bey, oyuncuların kazan kaldırdıklarını söyler. Oysaki devlet oyuncularına maaşlarını günü gününe vermektedir. Şaban Bey Adam'a elindeki domates salçasıyla ne yapacağını sorar. Adam, Oidipus'un son perdesi için salçanın gerekli olduğunu söyler. Şaban Bey Umum Müdür'ünden oyunla ilgili bilgi alır. Oyunun Sophokles tarafından yazıldığını öğrendiğinde Şaban Bey, Kıbrıs sorununu hatırlatır ve oyunun sahnelenmesine karşı çıkar. Fakat Umum Müdürü, oyunun İsa'nın doğumundan daha eski olduğunu ve bir insanlık hazinesi olduğunu söyler. Şaban Bey oyundaki karakter isimlerinin yerleştirilmesini önerir. Piyes, Paris'teki bir festivalde sergilenecektir ve diğer yabancı ülkelerin tiyatro grupları Türklerinkine göre daha kalabalıktır. Şaban Bey, devlet tiyatrolarında görev yapan her oyuncunun oyunda rol almasını emreder. Paris'e en kalabalık tiyatro grubunu göndermeye karardır. Şaban Bey Umum Müdür'ünden Ceylan'a da bir rol verilmesini ister. Umum Müdürü konuyla ilgileneceğini söyler.

Godot'yu Bekleyen Toplum Yarışmaya katılmak isteyen Sevice Görmüt Örgütü, müsteşarlık avlusunu basar. 1. Genç'le G.S., oynamak istedikleri oyunu Şaban Bey'e göstermek isterler. Şaban Bey çok uzun sürmemesi şartıyla onlara izin verir. İrlandalı yazar Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı oyununu canlandırır. Diğer piyeslerin aksine bu oyunda oyuncular neredeyse hiç konuşmamaktadırlar ve dekorun olmadığı bir sahnede sessizce beklemektedirler. Estergon'la Vladimir bekledikleri kişinin gelip gelmeyeceğini merak ederler. Oyuncuların sessizliği ve hareketsizlik Şaban Bey'i rahatsız eder. Gösterilen oyun sonunda hiçbir şey olmamıştır ve izleyicilere yalnızca bunalım hissi verilmiştir. Şaban Bey çalışanlara iki gencin akıl hastanesine gönderilmelerini emreder. Zira oyunda hiçbir eylem ve söz olmamasından dolayı Şaban Bey bunalmıştır. Ardından Koro, tablonun sonunda şarkı söyler. Günümüz insanının da sürekli bir bekleyiş içinde olduğu fakat beklenen şeye aslında gidilmesi gerektiği vurgulanır.

Şaban Bey'in İlk İcraatları İkinci perdenin ilk tablosunda müsteşarlık odasında bulunan ikili, sanat ve kültür alanında yapılacak islahatları konuşmaya başlarlar. Kadroda yer alan piyadeler ve iadeden olanlar oldukça tembellerdir. Şaban Bey, yapacağı islahatlarla onları çalıştırmaya karardır. Şaban Bey Mista Bey'e masanın tozunu almış olduğu için kızar. Zira Şaban Bey tozun üzerine Ceylan'ın telefon numarasını yazmıştır. Mista Bey, telefon numarasını deftere yazdığını ve masanın üzerine çizilen çıplak kadın resmini de aynı şekilde deftere çizdiğini söyler. Şaban Bey Mista Bey'e, non figüratif bir resim çalışması yapmayı denediğini söyler. Taksim'deki kasatura heykeli onarım bahanesiyle kaldırılacaktır. Onun yerine pal ya da ustura reklamı koyulacaktır. Şaban Bey'in ilkokul arkadaşı İsmail büroya gelir ve iş ister. Kendisi emekli bir harita subayıdır. Şaban Bey İsmail'e, müzelerde bulunan çıplak insan motiflerinin işlendiği tablolara don çizme görevini verir.

Şaban Bey'in TRT'yi Ziyaret Etmesi Ardından TRT binasına gelen Şaban Bey, televizyonda yayınlanacak kültürel yayınlarla ilgili TRT Müdürü'yle görüşür. TRT Müdürü Şaban Bey'e kültür-fizik programları yayınlamayı önerir. Bu öneri Şaban Bey'in hoşuna gider ve Selim Sırrı Bey'i örnek gösterir. Ardından siyasi içerikli kültür-fizik şarkısı söylenir. TRT Müdürü şarkıyı CHP'nin politikasına benzetir. Vatandaşların genel kültür seviyelerini geliştirmek için bulmaca programı yayınlanmasına karar verilir. Bulmaca programında soru olarak Türk-Amerikan dostluğu ve başvekilin eski işi gibi sorular sorulur. Başvekilin en önemli mesleği duvarcılıktır. Mesleğin Fransızca karşılığı Masondur.

Hamlet Oyunun Yerleştirilmesi Paris'te düzenlenecek olan yarışmaya katılmak isteyen diğer aktörler müsteşarlık bürosuna gelirler. Yarışmada "Boş Ver Amca" adlı bir piyesi sahnelemek isterler fakat Şaban Bey, Tiyatr dö nasyonda klasik oyunların oynandığını söyler. Bunun üzerine 1. Aktör, repertuarlarında klasik oyunların da olduğunu ve Shakespeare'den Hamlet'i oynayabileceklerini söyler. Oyuncular Hamlet oyununu yerleştirerek oynamaya başlarlar ve Hamlet, mahallede eş cinsel olarak anılmaktan rahatsızlık duymaktadır. Kraliçe'yle Hamlet atışırlar. Oyunun içinde bir bankanın reklamının yapılması üzerine Şaban Bey, başının belaya girmesinden korkar ve reklamın kaldırılmasını söyler. Son sahnede yer alan Hamlet'in "olmak ya da olmamak" repliği, "ya devlet başa ya kuzgun leşe" ve "aşağı tükürsem sakalım yukarı tükürsem bıyığım" şeklinde değiştirilir. Şaban Bey Shakespeare'i Ecevitçi olmakla suçlar. Şaban Bey, sonradan öğrendiği klasik tiyatro tekniklerinin kullanılmadığını görmesi üzerine grubu yarışmaya kabul etmez. Ceylan'ın bulunduğu grubu Paris'e göndermeye karar verir.

Yeşilçam'ın Durumu

Yeşilçam'a giden Şaban Bey Prodüktör'e işe nasıl başladığını sorar. Esrar kaçaklığından hüküm giyerek Toptaşı Cezaevi'nde yatmış olan karakter, sinema alanında mali açıdan ciddi kar edildiğini öğrendiğinde film çekmeye başlamıştır. Filmlerle reklamların iyi gelir sağlaması için oyuncularla ilgili gazetelerde ve dergilerde sansasyonel haberler yapılmaktadır. Aktörler hiç olmadıkları gibi ve olmamış olaylar olmuş gibi anlatılır. Prodüktör Şaban Bey'e; cinsellik ve şiddet içermeyen ucuz maliyetli filmlerin sonunda Türk bayrağı göstererek ve İstiklal Marşı çaldırarak ciddi sayıda seyirci çektiğini söyler. Çirkin Kral'la ilgili gazetelerde çıkan bütün haberler yalandır. Kendisi bir kabadayı gibi gösterilse de aslında oldukça uysal bir karaktere sahiptir. Özellikle kırsal bölgelerde göbek atan kadınların olduğu filmler rağbet görmektedir. Köylü çocuklar göbek atan kadın sahneleri filmde gösterildiğinde kahvehanede oturan adamlara haber verirler ve sahneler izlenir. Şaban Bey Mista Bey'e; sinema avlularına abdest alınması için musluk koyulmasının gerektiğini not ettirir.

Şaban Bey'in Yeşilçam'ı Eleştirmesi

Şaban Bey Yeşilçamda II adlı tablo bir film platosunda geçmektedir. Filmin rejisörü "Ben Uyudukça Uyanırım, Yumrukların Kanunu ve Hep Arkaüstü Düşerim" adlı filmleri yönetmiştir. Platoda Süheyl Orhan görülür ve burun estetiği yaptığı anlaşılır. Rejisör Şaban Bey'e, Laurence Olivier'nin Shakespeare adlı oyununun Gaziantep'te oldukça ilgi gördüğünü söyler. Zira oyunun konusu kan davasıdır. Shakespeare'in oyunlarından uyarlamaya filmler çeken Rejisör'le Mista Bey arasında bir diyalog geçer. Mista Bey Shakespeare'i tanımamaktadır. Platoda Romeo ve Juliet'in yerleştirilmiş bir uyarlaması çekilmektedir. Filmin konusu; düşman ailelerden olan iki gencin gizlice yaşadıkları aşktır. Aileler aşıklara engel olmaya çalışmaktadırlar. Aşıklar zehir içip intihar ederek ailelerinden intikam alırlar. Fakat çekilen uyarlamada ailelerinden kaçıp ormana sığınan iki aşığın hikayesi anlatılır. Rejisör, oyuncuların istediği duyguları görebilmek için onlara fiziksel şiddet uygular. Oyuncuların kendi sesleri kötü olduğu için dublaj kullanılmaktadır. Ardından Rejisör aşıklardan vahşice sevişmelerini ister. Gördüğü manzara karşısında Şaban Bey Rejisör'e; bu filmle Altın Portakal değil ancak Altın Boynuz ödülünü alabileceğini söyler.

Sanat ve Siyaset İlişkisi

Mista Bey büroya telaş içinde girer. Şaban Bey'in vermiş olduğu Atatürk heykellerinin aydınlatılması emri sonucunda istenmeyen bir durumla karşılaşmıştır. Atatürk'ün parmağıyla gösterdiği bir evin duvarında "gelecek soldadır" yazmaktadır. Aldığı haber karşısında Şaban Bey oldukça endişelenir ve yazının yazılı olduğu evin sahibi apar topar büroya getirilir. Ev Sahibi, CKMP üyesi bir muhafazakardır. Dairenin uzun bir süreliğine kiralandığını ve ücretin peşin olarak çoktan ödendiğini söyler. Şaban Bey Ev Sahibi'ne sözleşmeyi feshetmesini söyler. Fakat Ev Sahibi Şaban Bey'e; sözleşmeyi feshetmesi durumunda kiracılara yirmi bin lira ödemesi gerekeceğini söyler. Bunun üzerine Şaban Bey Mista Bey'e heykelin yerinin değiştirilmesi talimatını verir. Atatürk heykeli bu sefer "gelecek sağdadır" yazan bir duvarı göstermektedir. Şaban Bey Mista Bey'e; heykelin bir süre bu şekilde kalmasını ve bütçe açığı olması durumunda yazının "Türkiye'nin geleceği Shell'dedir" olarak değiştirileceğini söyler.

Tarihi Mekanlar ve Ülke Siyasetinin Eleştirisi

Şaban Bey Mista Bey'e ışıklandırma tasarısını gösterir. Fransızların Paris'teki tarihi yapılarını sürekli ışıklandırdıklarını ve turistlerin ilgisini çekmek için çeşitli müzikler kullandıklarını söyler. XIV. Louis'nin Versailles Sarayı'nı örnek olarak gösterir. Şaban Bey, aynı şeyi İstanbul'daki tarihi mekanlar için de yapmakta kararlıdır. Karaköy'den turistler için bir vapur gezisi düzenlenecektir. Süleymaniye Cami'si için Münir Nurettin'in müzikleri, Kuruçeşme için Dekovil gürültüleri verilecektir. Hilton gösterildiğinde Amerikan bahriye piyade marşı, Opera binası için "Bitmemiş Senfoni" ve Küçüksu Kasrı'na gelindiğinde striptiz müziği çalınacaktır. Zira Küçüksu Kasrı'nda III. Abdülaziz'le III. Napolyon'un soyundan gelen Eugénie'nin birlikte oldukları rivayet edilmektedir. Hisarların gezdirildiği sırada Mehter marşları çalınacaktır. Zira Mehter marşları, Türk siyasi tarihinin adeta bir özeti niteliğindedir. İki adım ileri giden devlet hemen ardından daima bir adım geriye gitmiştir.

Yapılmasına Karar Verilen Yeni İslahatlar

Müsteşarlık toplantı odasında GAK üyelerine yapılması planlanan ıslahatlar maddeler halinde sunulur. 1. Şifreli Rus plaklarının toplatılması. 2. Kütüphanelerde zararlı kitaplar bölümü açılması ve başına orak-çekiç amblemi koyulması, Yunan mitolojisinin okul müfredatlarından çıkarılması. Sappho'nun sevici ve eş cinsel olarak gösterilmesine, Sokrates'in solculuktan suçlanmasına, Petrarca'nın Nekrofil olarak kabul edilmesine, Villon'un serseri, Voltaire'in Bektaşî, Dante'nin sabi sübyan düşmanı, Jeanne d'Arc'ın üfürükçü ve büyücü olduğuna, Simavna Kadısı Bedrettin'in toplu yürüyüş kanunu ihlal ettiğine karar verilir. Son olarak Bizans mozaiklerinin sıvayla örtülmesi ve üstüne İslami motiflerin çizilmesine karar verilir. Sünni gelenekten gelen dincilerin önemli makamlara terfi ettirilmesine karar verilir.

Şaban Bey'in Metal Yorgunluğu Şaban Bey'in Kendisini hasta hisseden Şaban Bey, hiç kimseyi odasına kabul etmeden oturmaktadır. Devlet Tiyatro Müdürü, Müzeler Müdürü, Kütüphaneler Müdürü, Riyaseti Cumhur Orkestrası Şefi; Şaban Bey'le görüşmek istemektedirler. Şaban Bey Mısta Bey'e sürmenaja yakalandığını ve hiç kimseyle görüşmeyeceğini söyler. Tiyatro Müdürü maaşlar, Müzeler Müdürü müzelerdeki temizlik üzerine, Kütüphane Müdürü yeni kitaplıklar üzerine ve Orkestra Şefi yeni alınacak enstrümanlar üzerine konuşmak istemektedirler. Şaban Bey misafirleri sırayla kabul eder. Tiyatro Müdürüne; oyuncuların pasaklılığından rahatsız olduğunu ve mahrem yerlerin tıraşlanıp temizlenmesi gerektiğini söyler. Ayrıca çıplak vücut motiflerinin olduğu tabloların kapatılmasını emreder. Tiyatro Müdürü söylenenlerden hiçbir şey anlamadan bürodan ayrılır. Kütüphane Müdürüne ışıklandırmaların ve müziğin istenildiği gibi olup olmadığı sorulur. Kütüphane Müdürü Şaban Bey'in söylediklerinden hiçbir şey anlamadan büroyu terk eder. Ardından Müze Müdürü'ne enstrümanların ne durumda olduklarını sorar. Müze Müdürü Şaban Bey'in cinsel organdan bahsettiğini zanneder ve durumunun gayet iyi olduğunu söyler. Şaban Bey, görüştüğü kişilerin kim olduklarına bakmadan aklında olanları gelişigüzel bir şekilde söyleyerek oldukça gülünç bir duruma düşmüştür.

Şaban Bey'in Mevcut Siyasiler Tarafından Harcanması Kısa bir süre sonra bürokratlar ve yöneticiler arasında Şaban Bey'in yeterince tutucu olmadığı, sanata fazlasıyla merak saldığı, solculuğa meylenmesi hatta sol örgütlere üye olduğu dedikoduları yapılır. Amerikan viskisi yerine Rus votkasını tercih ettiği ve genç kızlarla ilgilendiği konuşulur. Şaban Bey müsteşarlıktaki miadını artık doldurmuştur ve herkes onun kuyusunu kazmaktadır. Neye Varacak Bu İşin Sonu adlı son tabloda bir şarkı aracılığıyla mevcut yozlaşmış düzenin eleştirisi yapılır. Sistem içinde, özellikle siyasi alanda, herkes birbirini sırtından hançerlemektedir ve siyaset belirli güç odaklarının kontrolü altındadır.

Temalar

İktidar “Eserde bürokratik eleştiri vardır. Ülkemizde hükümetler değişince bürokratların da değişmesi ele alınır. Fakat bürokratlar gelişmiş güzel seçilmektedir. Arkadaşlık ve tesadüfler devlet yönetimini etkilemektedir. İşin ehli olan kişiler tercih edilmemektedir. Kafadaki klasik tutumlarla devlet yönetilir. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e atıf yapılır (...) (Adıyaman, 2012, s. 273)”. 27 Mayıs Darbesi'nin ardından Türkiye'de kurulan koalisyon hükümetlerinin altyapı ve üstyapılarda egemen haline getirdiği çarpık siyasal ideolojilerin eleştirisi alaycı bir üslupla dile getirilir. “Vatan Kurtaran Şaban, sanat ve kültür sorunlarının, güncel politikanın vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirildiği ve dolayısıyla, değişen hükümetlere karşın değişmeyecek, genel bir sanat ve kültür politikasının oluşturulmadığı ülkemizde, sanat ve kültür adına yapılan gülünç uygulamalara ağır bir eleştiri getirir” (Yüksel, 1986, s. 132). Eserde ağırlıklı olarak işlenen tema; değişen her hükümetle birlikte sanat ve kültür faaliyetlerinin, mevcut siyasi erkin bir propaganda enstrümanı haline getirilmeye çalışılmasıdır. Liyakatsiz kişilerin hiçbir bilgiye sahip olmadıkları alanlarda yöneticilik mevkiine yükselmeleri, oldukça trajikomik durumların ortaya çıkmasına sebep olur.

Kültür Taner'in kaleme almış olduğu *Vatan Kurtaran Şaban* adlı eserde, kültür ve sanat alanında çalışan ve bu alandaki gelişmeleri takip eden kesime de ciddi eleştiriler getirilir. Örneğin; Şaban Bey Plakçada adlı tabloda karşılaşılan Kürklü Adam, batı klasik müziğinin en önemli bestekarlarının plaklarını alır. Fakat bu plakları almasının tek sebebi misafirlerine gösteriş yapmak istemesidir. Sanat camiasında görev yapan karakterler oldukça bilgiç bir üslupla konuşmakta ve tavırlar sergilemektedirler. İnsanların onları anlamalarından ziyade anlaşılmanmaya gayret gösterir gibidirler. Yeni nesil sanatçılar, batı düşünürlerine ve sanatçılara en ağıdalı güzellikleri yaparlarken, yerel şairler ve sanatçılar hor görülmektedirler. Sanatı sanat için yaptığını söyleyen kesim gerçeklerden kaçmaktadırlar ve topluma neredeyse tamamen yabancılaşmışlardır. Sanatçılar çoğu zaman konuşma esnasında kendi kullandıkları kelimelerin bile anlamlarını bilmemektedirler. Bu da onları oldukça gülünç durumlara sokmaktadır. Halbuki eserde rol oynayan Halk Şairi, Aşık Veysel Şatıroğlu'na ait Çarık-Mes Konuşması adlı şiirini okuduğunda Türk halk şiirinin anlam ve ahenk bakımından ne kadar zengin olduğu gösterilir. Toplumun ve toplumun sözcüsü olan aydınların kendi kültürlerine yabancılaştıkları eserde gözlenen en önemli temalardan bir tanesidir.

Yabancılaşma 1950'li yıllardan itibaren Marshal Planı'na dahil olan ve NATO üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, kapitalist bloğun yanında yer alarak siyasi, iktisadi ve toplumsal alanlarda Liberalizme güdümlenmiştir. Bir ülkenin iktisadi ideolojisi ve programı onun bütün altyapılarını ve üstyapılarını etkilemektedir. Bütün dünyada batı sanatının popülerleşmesiyle özellikle orta sınıf ve burjuvazi, kendi ekinine yabancılaşmaya başladığı gibi aynı zamanda onu aşağılamıştır. Batı müziği, edebiyatı ve bütün sanat dalları ülkeye egemen olur. Bunun haricinde devlet kültürel ve sanatsal

faaliyetleri sermaye sahiplerine hizmet etmek için de kullanırlar. Örneğin; Shakespeare'in Hamlet oyunun canlandırıldığı bölümde oyuncuların biri dört yapraklı bir yonca gösterir. Böylece bir bankanın reklamı yapılmak istenir. Daha sonra bir Atatürk heykelinin, "gelecek soldadır" yazan bir duvarı gösterdiği fark edildiğinde heykelin yönü değiştirilir ve bu sefer Atatürk "gelecek sağdadır" yazan bir duvarı gösterir. Şaban Bey, bütçe açığı olması durumunda bu yazının da değiştirilerek "Türkiye'nin geleceği Shell'dedir" yazısının yazdırılacağını söyler. Görüldüğü gibi devlet, sanatsal ve kültürel alanları sermayedarların hizmetinde kullanmaktan çekinmemektedir. İnsanoğlunun kendi ürettiği nesnelere karşısında daha değersiz bir konuma gelmesi eserde vurgulanan en çarpıcı temalardan biridir. Yeşilçam'la ilgili olan bölümlerde de, çekilen filmlerin gişe yapması için gazetelerde ve dergilerde oyuncuların sansasyonel hayatlar yaşadığına dair yalan haberler yapılır. Rejisörlerin çoğunun amacı sanat yapmaktan ziyade para kazanmaktır. Bundan dolayı filmlerde mümkün olduğunca göbek atan kadın sahneleri ve cinsellik kullanılır. İnsanları çevreleyen bütün dünya simülakrın (fr. simulacres) egemenliğine girer.

Gelenek Eserde yer rol oynayan karakterler iki gruba ayrılmaktadırlar. Siyaset alanında görev yapan karakterler; tutucu, muhafazakar, kafatasçı, gerici, mukaddesatçı, liyakatsiz, Komünist düşmanı ve dalkavuklardır. Kültür ve sanat alanında görev yapan karakterlerse; özentili, yapmacık, züppe, cüretkar, şımarık, popülist ve kendini beğenmiş karakterlerdir. Aslında oyunda yer alan karakterler iki ayrı dünya görüşünü ve kuşağı olumsuz tipler olarak temsil etmektedirler. Sanat alanında faaliyetlerde bulunan karakterler daha olumlu bir görüntü çizseler de henüz oldukça hamdırlar. Fakat siyasiler tamamen kendi çıkarları ve selametleri için eylemde bulunmaktadırlar. Dolayısıyla eserde eleştirilen asıl kesim siyasiler ve bürokratlardır. Eskiyle yeninin çatışması üzerinde durulur fakat iki karşıt görüşü savunan karakterlerin tam olarak neyi savunduklarını da bilmedikleri fark edilir. Güncelliğin ve popülizmin etkisi altında kalmış olan karakterler, savundukları görüşlerin anlamlarından ve özünden habersizdirler. Oyunda rol oynayan karakterler, çağdaş sanatla geleneksel sanat arasında bir sentez oluşturmayı düşünmezler ve hiçbir neticeyle sonlanmayacak anlamsız çatışmaların içinde kaybolurlar.

Kişi İncelemesi

Şaban Bey (Kapalı/Duygusal) "Kültür ve Sanat Müsteşarı Şaban, göreve başladığından beri, ağzını her açışta seyirci gözünde çam devirmesine neden olan kof bilgiçliği doğrultusunda, günün politikacılarına yaranmak için benimsediği kafatasçı, mukaddesatçı, komünist düşmanı tutumu sürdürürken, bir yandan da, özellikle Mista Beyle yalnız kaldığı anlarda, olaylar ve durumlar karşısında yer yer eleştirel bir tutum sergiler" (Yüksel, 1986, s. 131). İsfendiyar oğlu Şaban Bey, Tapu kadastro müdürlüğünde kalemi mahsus müdürü olarak görev yaparken hiç beklemediği bir zamanda Kuğu Kuşu Balesi'ni izlediği için kültür ve sanat müsteşarlığına atanır. Çağdaş sanat türleri hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmayan karakter bu teklifi geri çevirmek istese de emir büyük yerden geldiği için görevi kabul etmekten başka bir çaresi kalmaz. Göreve geldiği günden itibaren koalisyona hükümetinin ideolojisi ve siyaset programı çerçevesinde kültür ve sanat alanlarında çeşitli ıslahatlar yapmaya başlar. Muhafazakar ve sağcı politikalara sadık olduğu için çağdaş sanat hakkındaki görüşleri ve eylemleriyle oldukça gülünç durumlara düşer. "Vatan Kurtaran Şaban'ın yazıldığı yıllarda mevcut bir kültür bakanı vardır. İlk kültür bakanımız Talat Salman. Ancak oyunun geçtiği tarihte bir kültür bakanı yoktur ve kadastrodan gelen Şaban Bey de biraz tabir yerinde ise köşe kafalı bir adamdır. Empati yeteneğinden yoksun, bildikleri ilgi alanlarıyla sınırlı bir adamdır. Bildiklerini, ilgi alanı olmadığı alanlara aktarırken de komik duruma düşer ve Haldun Taner bu komiklik üzerinden bizlere gerekli mesajı gönderir" (Tülü, 2017, s. 66). İktidara yaranmak ve vatani kurtarmak amacıyla birçok ıslahat yapmayı amaç edinen Şaban Bey, kendi yaptığı hatalar ve dönemin siyasi atmosferi yüzünden günah keçisi ilan edilir.

İnançlı Ülkesine ve devletine fazlasıyla güvenen Şaban Bey, kültür ve sanat alanında yapacağı köklü ıslahatlarla ülkesini muasır medeniyetler seviyesine çıkaracağını düşünmektedir: "MISTA — Yuvarlak konuşalım. Bir şey diyelim ki, ne dediğimizi kendimiz bile anlamayalım. ŞABAN — Asla ve kata. Yuvarlak da konuşmayalım. Türkiye zaten asırlardır yuvarlak konuşma yüzünden yuvarlanıp duruyor ya! MISTA — Öyleyse hap yutup hiç konuşmayalım. ŞABAN — Az ve öz konuşalım. Mista Bey kardeşim özlü konuşalım. Ruhçu, yapıcı, hamlecici konuşmalar yapalım, (Nutuk edası ile) Çünkü şuna inanıyorum ki Türkiye en az yirmi yıl sonra bütün dünyaya hâkim olacaktır" (Taner, 2016, s. 17-18).

Eleştirel Zaman zaman Şaban Bey'in, ülkedeki mevcut yönetim anlayışını eleştirdiği görülür. Fakat bu durumdan pek şikayetçiymiş gibi görünmemektedir ve olup bitenleri kanıksamıştır: "MISTA — Anladım büro işlerini kolaylaştırmak için. Buraya elektronik beyinler teklif eden bir Amerikan firması vardı. Onunla anlaştınız. ŞABAN — Bizim idare sistemimiz beyinsiz robotlar üzerine kurulmuştur, Mista Bey. Sistemi ben mi bozacağım şimdi?" (Taner, 2016, s. 19).

Görgüsüz Çağdaş ve klasik batı sanatıyla ilgili az da olsa malumatı olan Şaban Bey, garp sanatına saygı duymamaktadır ve yapılan eserleri küçümser: "MISTA — Bura nire ki Devlet Resim Heykeli Müzesi mi? ŞABAN — Hayır Sanayii Nefise Mektebi âlisi. MISTA — Şu golsuz garı da kim ola? ŞABAN — Ona Venüs do milo tesmiye ederler. Garbin abidatı meşhuresinden maduttur. Bunlardan her ilkokula birer tane koydurun. MISTA — Gaydettim Şaban Bey. Çocukların sanat zevki gelişsin diye değil mi? ŞABAN — Yok tırnaklarını yimesinler, yirlerse böyle olurlar diye" (Taner, 2016, s. 20).

Dalkavuk Ressam'ın yapmış olduğu tabloyla dalga geçer ve sanatın siyaset için bir propaganda aracı olarak kullanılmasını ister. Üstlerine karşı oldukça dalkavuktur: "ŞABAN — Bilmece gibi resim yaparsan anlamazlar elbet. Sen bana fotoğraf gibi resim yapabiliyor musun? Ondan haber ver. Hamasi resimler ister bize. Kalkınma resimleri, ruhçu resimler. Başvekilimiz Keban Barajına temel atarken. Elini tükürleyip yapışmış küreğe, şapkası hamiyetten kaymış kenara. Efendim bak dinliyor mu beni?" (Taner, 2016, s. 22).

Alaycı Yeni neslin popülist sanatseverliğini alaycı bir üslupla eleştirir: "ŞABAN — Hayır. Bilakis bu kompleksi kendi hayrımıza kullanmanın yolunu arayalım. Bizim gençlere Farabî şöyle demiş: imam Gazali böyle buyurmuş desen dinlemezler bile. Ama aynı şeyleri bir garb mütefekkirine mal etsen, kulak kesilirler. Ne büyük hikmet savurmuş derler. Mesela nedir onun adı? Almanların büyük bir şairleri vardır" (Taner, 2016, s. 29).

Muhafazakar Mukaddesatçı ve tutucu bir dünya görüşüne sahip olan Şaban Bey, garbın düşünürleri aracılığıyla Müslüman düşünürler hakkında güzellmeler yapmayı ve bu sayede gençleri etkilemeyi planlamaktadır: "ŞABAN — Hay ağzını seveyim. Göte. Evet. Göte cenapları malumu âliniz bizim Evliya Çelebi'nin yakın dostu idi. Bir gün Frankfurt'taki malikânesinde nargile içerlerken Evliya Çelebi'ye demiş ki: Dini İslam en mütekâmil dindir. Ben Protestan olmasam İslam olurum. Ne mutlu size ki dişlerinizi misvak ile ovarsınız. Zinhar beş vakit namazı ihmal etmeyin. Ve hele gömünüzü nerde bulursanız orda ezin. Gömünüzle mücadele derneklerine paraca yardım edin" (Taner, 2016, s. 29).

İkiyüzlü Ceylan'ın güzelliği karşısında dimağı durmuş olan Şaban Bey, onun karşısında savunduğu her şeyi reddeder ve kişilik olarak farklı bir profil çizmeye çalışır: "CEYLAN — Şimdi kim bilir siz de balerinlerin kılığını açık bulursunuz. ŞABAN — Yok efendim. Ne münasebet. Allahın verdiği kuldan neden saklamalı. Onlar sözüm meclisten dışarı sanattan nasibi olmayan, görgüsüz bazı arkadaşlar. Grupta ağzının payını aldı zaten. Yok kızım. Sen açıl saçıl. Parti arkada. CEYLAN — Buna memnun oldum. Size güvenebilir miyim?" (Taner, 2016, s. 33).

Buyurgan Koro Şefi orkestraya çalınacak olan bestenin notalarını okumaya başlar. Sol notasını duyan Şaban Bey Koro Şefi'ni Komünistlikle suçlar ve orkestrayı kendisi yönetmeye çalışır: "ŞABAN — Konservatuarı solculardan temizleme ameliyesi başladı. (Koroya) Hadi bakalım şimdi ben idare edeceğim. Sol diyenin ağzını yırtarım. Has dur. Bir, iki, üç yallah. KORO — Sağ sağ mi re do mi sağ sağ si re fa la sağ sağ sağ la si do sağ re fa sağ la sağ mi sağ sağ sağ ŞABAN — Ha şöyle, bak marşın milli karakteri şimdi daha belirmedi mi?" (Taner, 2016, s. 34).

Gülünç Fransız Kültür Ateşesiyle Ceylan'ın burs alarak Paris'e gitmesi hususunda görüşür. Ancak Fransızcası oldukça gülünçtür. Lakin kendisinin Fransızca'yı çok iyi konuştuğunu iddia eder: "ŞABAN — Santr de gültür du farnsız guvernemane değil mi. Bonjour Müsü Vensan. Müvaö ibnülesat bin Şaban. Dela gültür departman. Gomata le vu şer emi. (Kendi kendine sayar) Mö jö tö nü vu. Tamam (Yüksek) Jö vu deranj maten maten. Kusura kalma. İl ya ün fiy ki şapel Ceylan. Balerin. Çok kabiliyetli bir eleman. Solist değel canım. Koroda balerin. Soldan yirmi beşinci. Bildin değel mi. Bildin. (Sayar) Mö jö tö nü vu tamam (Yüksek) nü vu söron rekonesan. Si posibi do donner ön burs aset elaman Paris'de altı ay kalsa tamam. Aklında olsun da ilk münhale olur mu kardeşim. (Sayar) No jö tö pri. (Sayar) Nötr jötr tötr nötr votr tamam. (Yüksek) votr proteksiyon. Nü ossi donnon nötr proteksiyin. Fransız Türk uluslararası gültür goalisyon. Kitabına uyduruver işte. (Başını salları) Ne malın gözüsün

sen. Kel oy do şoz vuzet. Hadi kal sağlıcakla. Mersi tre mersi boku tre mersi. Böyle konuşulur bu meret. İki cinaslı laf ettik. Burs da çantada keklik” (Taner, 2016, s. 38).

Mısta Bey (Kapalı/Duygusal) “Vatan Kurtaran Şaban’da Mısta, Müsteşar Şaban’ın yaveridir. Kültürden uzak cahil bir kişidir” (Adıyaman, 2012, s. 298). “Vatan Kurtaran Şaban’ın Şaban’ı Pişekar, Mısta’sı Kavuklu’dur bir bakıma. Bu oyun da «epik» tiyatro ile geleneksel tiyatromuzun başarılı bir içerik biçim ilişkisi içinde kaynaştırıldığı yapıtlardandır” (Yüksel, 1986, s. 191). Emekli sandığında muhasip olarak çalışan Mısta Bey, Şaban Bey’in isteği üzerine müsteşar yardımcısı olur. “Nasıl varsa Don Kişot’un bir Sanşo Pançosu Nasıl edemezse Göthe Eckermansız Nasıl kavuklu pişekârsız olamazsa Her büyük işe girenin Olacak ille bir sağ kolu Sağ bacağı Yardakçısı Kâtibi (...)” (Taner, 2016, s. 16). Bahçelievler’de yaşayan karakter, Şaban Bey’in pişpirik arkadaşıdır. Mısta Bey’in, tıpkı Şaban Bey karakterinde olduğu gibi, çağdaş sanat türleriyle ilgili neredeyse hiçbir malumatı yoktur. “Mısta Bey Domates fidesi Hıyar tohumundan başka Şeylerden de anlar Hatta Mısta Beyin Kalem tutmuşluğu Mürekkep yalamışlığı da var Gerçi okumasa da Behiye Aksoy Aruz üzere kaleme aldığı İki firaklı güftesi bile var Yani kültürden az buçuk çakar” (Taner, 2016, s. 16). Oyundaki en önemli işlevi; Şaban Bey’in yardıncılığını yapmaktır. Kişilik özellikleri bakımından Mısta Bey, Şaban Bey’in kopyası niteliğindedir ve oyunda yer alan gülünç unsurların kuvvetlenmesine yardımcı olur. Mısta Bey Şaban Bey’e göre kültür ve sanat alanında çok daha bilgisiz bir karakterdir.

Kurnaz Şaban Bey, bulunduğu makam gereğince bundan sonra söylenecek olan her söze dikkat edilmesini ister. Fakat Mısta Bey güçlü olanın tarafında olduklarını bilmektedir ve buna güvenmektedir: “ŞABAN — O zaman sükûtu ihtiyar et. Devlet adamının her sözü tarihe geçer. MISTA — Zamanımızda tarih nasıl olsa kurşunkalemle yazılıyor. Bir falso yaparsak siler düzeltirler” (Taner, 2016, s. 17).

Bilgisiz Mısta Bey, bulunduğu makamın gerektirdiği bilgiye ve tecrübeye sahip değildir: “ŞABAN — Düşünmeliydin. Geç şimdi bunu bir kalem. Seni kendime kalemi mahsus müdürü aldım ama, bugüne dek hiç şöyle bir gültür konusunda konuşmadık. Bir kontrol gerek. Sen Safaha’tı okumuş mu idin? MISTA — Yo... ŞABAN — Oldu mu ya! Bozkurtların Uyanışı’nı? MISTA — Yo... ŞABAN — Oldu mu ya! Beyaz Zambaklar Ülkesi’ni? MISTA — Yo... ŞABAN — Gültür kim sen kim. Mısta Bey gültüründe büyük gedikler var. Bunları bir ayak önce kapatmalısın” (Taner, 2016, s. 18).

Gülünç Sanat alanındaki bilgisizliğine rağmen bilgiçlik taslayan Mısta Bey, oldukça gülünç durumlara düşer: “ŞABAN — (Mısta’ya) Duydun mu Mısta Bey? Hem hoca olmuş, hem bir kuarteti tek başına çalamıyor. Ancak dördü bir olunca zor ile çıkarabiliyorlarmış. MISTA — (Yüz bulmuştur) Kemana Haçça Hanım dedirtebiliyor musunuz? KEMANCI — Haçça Hanım mı? MISTA — Tatyos Efendi mi telinde Haçça Hanım Haçça’nım dedirtirdi. Bülbül taklidi yaptırabilir misin bari? KEMANCI — Nasıl bülbül taklidi?” (Taner, 2016, s. 33).

Endişeli Beklemediği durumlar ve anlam veremediği olaylar karşısında hemen endişeye kapılır: “ŞABAN — Of of (Kalkar dolaşır). Ketmeylesem gönlüm yanar, faş eylesem âlem güler. Ketm edilmez, faş olunmaz öyle bir halettayım. MISTA — Nedir bu Şaban Bey şarkı güftesi mi? ŞABAN — Derunumun avazesi... Sana bir esrar versem saklar mısın? MISTA — Gültür işlerinden Interpol’a mi terfi ettik yoksa?” (Taner, 2016, s. 35).

Saf Bilgisizliğinden kaynaklı olarak kendisine söylenen her şeye kolayca inanır. Sorgulama yetisine sahip değildir: “ŞABAN — Sık sık da devrik cümle kullanmış farkında mısın? MISTA — Evet iki yerde. ŞABAN — Devrik cümlenin grafolojideki manası nedir? MISTA — Bilmem. ŞABAN — Elbet bilmezsin. Devrik cümle sık sık sırtüstü devrilmeye müsait bir mizaca işaretler. MISTA — Ne diyorsunuz. Düz cümle yazanlar? ŞABAN — Arkaüstü yatarlar. MISTA — Ters cümle yazanlar? ŞABAN — Yüzükoyun. MISTA — Mail yazısı olmayıp, dik yazanlar? ŞABAN — Onlar yatıcı değildirlir” (Taner, 2016, s. 37).

Dalkavuk Atatürk heykelinin yeri değiştirilir ve farklı bir duvarı göstermesi sağlanır. Mısta Bey Şaban Bey’in zekasını över: “(Heykelin elini görürüz. Ters yana döndürmüşlerdir.) MISTA — Elin istikameti şimdi tam tersini gösteriyor. ŞABAN — Bak bakalım neyi gösteriyor? MISTA — (Karşı duvara bakar.) Türkiye’nin geleceği sağdadır. Siz bir dahisiniz beyefendi” (Taner, 2016, s. 70).

Şansonlar (Koro) (Açık/Vicdanlı) “Taner, şanson ile oyunun öyküsel yanını göstererek girer oyuna. Şanson aynı zamanda seyircileri bilgilendiren bir anlatıcı görevi görür, müzik ve

anlatıcının birleşimiyle ortaya epizotik bir anlatım çıkar. (...) Yani dolaysız olarak şanson ile seyirciye doğrudan bilgi aktarımı sağlanır ve epik tiyatronun önemli tekniklerinden biri olan 'dördüncü duvar' yıkılır. Yabancılaştırma, epizotik anlatım, anlatıcı ve müzik hepsi bir bütünün parçalarıdır" (Tülü, 2017, s. 68-72). Oyunda geçen olayları ve karakterleri okuyuculara/izleyicilere sunan oyun dışı anlatıcı, bir nevi yazarın sözcülüğünü yapmaktadır. Oyunda sunulan gerçeklikten ziyade oyunu izleyen seyircilerin dünyasının bir parçasıdır. İki perdede de yer alan karakterleri kendi bakış açısıyla seyircilere sunar. Oyunu oluşturan tabloların geçtiği dönemler ve oyuncuların neler yaptığı hakkında bilgiler verir. Seyirciyle/okuyucuyla direk diyalog kurmaz. Fakat monologlarıyla eserde gelişen olaylarla ilgili aydınlatıcı bilgiler verir ve iletinin sunulmasında başrol oynar. Epik tiyatro türünün en önemli unsurlarından biri olan şarkılar okura/izleyiciye olaylar ve karakterler hakkında bilgi verir. Belirli konularda açıklayıcı ve aydınlatıcı görevi oynayarak anlatıcı görevini üstlenmektedir. Sahnede oynanan oyunla seyircinin/okuyucunun arasına girerek oyunla seyircinin/okuyucunun birbirlerine yabancılaşmalarını sağlar.

Bilgilendirici Oyunun başlangıç bölümündeki şanson, oynanacak olan oyunun nasıl başladığıyla konusunda seyirciyi/okuru bilgilendirir: "Ferhat Şirin'i görmeseydi Şirin gözünü süzmeseydi O destan çıkar mıydı hiç Napolyon cüce olmasaydı Korsika'da doğmasaydı Dünyayı fethetmiş miydi hiç Fatih kum sancısı çekmeseydi Çırçırın methini duymasaydı İstanbul'u almaya kalkar mıydı hiç İşte tıpkı bunlar gibi Tapu kadastro müdiramından İsfendiyar oğlu Mehmet Şaban Birdenbire hastalanan Komşusunun bileti ile Şali hayatında Bir tek kere Kuğu kuşu balesine gitmeseydi (...)" (Taner, 2016, s. 13)".

Alaycı Oyunda yer alan karakterlerin içinde buldukları durumları alaycı bir üslupla anlatır: "Ressam olmak için Kadife ceket gerek Bir fular, kareli yelek Ressam olmak için Sakallı olmak şart Yağlı gömlek, sabunla suya Düşman olmak. Uzağa dalmak bakışlarla Dahî olup anlaşılmamak (...)" (Taner, 2016, s. 20)".

Eleştirel Toplumun içinde bulunduğu durumu eleştirir ve çağlar geçmesine rağmen insanlığın durumunda herhangi bir değişiklik olmadığını dile getirir: "KORO — Ne gelen var ne giden Ömür hep böyle geçer Godot gelmez arkadaş Sen ona gitmezsen Bekliyorum Bekliyorsun Bekliyor Bekliyoruz hep beraber Her birimiz bir şeyler —" Yol bekliyorum — Gol bekliyorum — Koca bekliyorum — iş bekliyorum — Aşk bekliyorum — Av bekliyorum — Oy bekliyorum Bekliyorum Bekliyorsun Bekliyor (...)" (Taner, 2016, s. 48-49).

Açıklayıcı Türkiye'de sanatın içinde bulunduğu durumu çarpıcı ifadelerle izleyicilerin/okuyucuların gözleri önüne serer: "Eloğlu orkestralar kurmuş Yaylı sazları var Vurgulusu. Haşa huzurdan Üfürüklüsü var Eloğlu operalar besteliyor Okur bunu cihana tenorlar, soprano Eloğlu bir de plak sanayii kurmuş Plak fabrikaları var Bunları bir bir plağa çekip Dünyaya yollar Herkes müzik der geçer Bu plaklar gümrüksüz sorgusuz sualsiz Ta koynumuza girer" (Taner, 2016, s. 24).

Betimleyici Olayların yaşanacağı sahneyi ve karakterleri incelikte nüktedan bir üslupla betimler: "Ankara caddesinde İki yanda Sıra sıra Matbaalar Kitapçılar Raflarda dizi dizi Türü çeşitli Kitaplar Kısas-ı Embiya'dan Karl Marks'a kadar Rotatifler kültürün Ağır topuysa eğer Kitaplar da onun Cephanesi mermisi İçlerinde şarapnelleri var Dum dum kurşunu Hatta saatli bomba bazısı Kültürümüzün kurmay başkanı Kadastrocu Şaban Buna da bir tedbir düşünür" (Taner, 2016, s. 27).

Önceleyici "Giriş şansonunda ve diyaloglarda üzerinde durulan konu kişisel zafiyetler ve makam gücünü kullanarak şahsına çıkar sağlama, görevi kötüye kullanmadır. Diğer giriş şansonlarında rastlandığı gibi müzik davranışların habercisidir. Bizlere karakterin nasıl davranacağı hakkında bilgi verir. Örneğin bu şansonun başında geçen 'Her büyük adamın bir küçük yanı var elbet' ifadeleri, karakterin zaaflarına yönelik bir davranış göstereceğinin işaretidir" (Tülü, 2017, s. 89): "Her büyük adamın Bir küçük yanı var elbet Kimi cinsel sapıktır Kimi evham kumkuması Kiminde acaib saplantılar Kiminde marazi saplantılar Kimi ocağına incir döker Binlerce insanın Sonra geçer bir gülün Karşısında ağıyabilir Kimi din der ahlak der bir yanda Fazilet timsali geçinir Öte yanda Üç metres tutabilir Kendi yutup salkımı Başkasına talkın verebilir" (Taner, 2016, s. 35).

Kaynakça

Adıyaman, H. (2012). *Haldun Taner Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Yeni Türk Dili ve Edebiyatı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taner, H. (2016). *Vatan Kurtaran Şaban*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tülü, A. (2017). *Haldun Taner'in Vatan Kurtaran Şaban Adlı Kabare Oyunu ve Epik Tiyatro*. İstanbul Kültür Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı. İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, A. (1986). *Haldun Taner Tiyatrosu*. Ankara: Bilgi yayınevi.